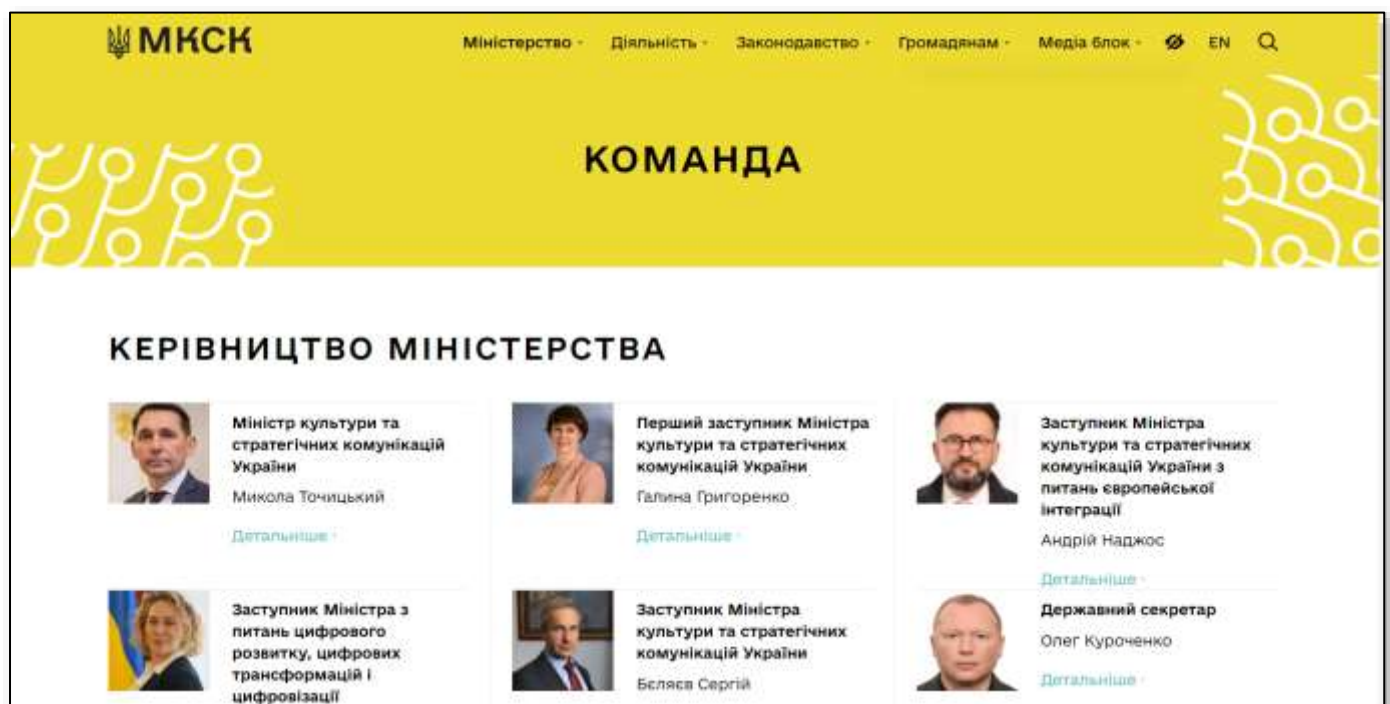

Зразок змістовної структури

Проект Концепції державної стратегії	
Стислий зміст	
1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма.	
2. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання шляхом розроблення и виконання програми.	
3. Визначення мети програми	
4. Визначення, порівняльний аналіз можливих варіантів розв'язання проблеми та обґрунтування оптимального варіанта.	
5. Визначення на основі оптимального варіанта шляхів та засобів розв'язання проблеми, строків виконання програми.	
6. Оцінка очікуваних результатів виконання програми, зокрема:	
- економічних,	
- соціальних,	
- екологічних,	
та визначення її ефективності.	
7. Оцінка	
- фінансових,	
- матеріально-технічних,	
- трудових	
ресурсів, необхідних для виконання програми.	

Зміст наданої імітації

1. Загальна частина
2. Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії.
3. Аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем.
4. Мета, стратегічні цілі та завдання.
5. Порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування.
6. Фінансові ресурси для реалізації Стратегії.

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (МКСК) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство культури та стратегічних комунікацій є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісним майновим комплексом Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ”) та інформаційної безпеки, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам’яті, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

МКСК є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері.

СТРАТЕГІЯ

розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки

Загальна частина

Розробка та прийняття Стратегії розвитку культури в Україні на 2025 – 2030 роки (далі – Стратегія) передбачені Законом України «Про культуру» та Планом України, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 244 (Офіційний вісник України 2024 р., № 32, ст. 2035), що є одним з інструментів для відновлення, реконструкції та модернізації держави, покликаних прискорити шлях України до набуття членства в Європейському Союзі.

Стратегія є документом середньострокового планування державної політики, що містить аналіз поточного стану справ у сфері культури, структурує та узагальнює основні проблеми, виклики і тенденції, на основі яких визначає цілі, пріоритети та завдання державної політики у сфері культури на період 2025 – 2030 років.

Необхідність розроблення Стратегії аргументована тим, що сьогодні Україна зіткнулася із безпрецедентними викликами, глибокими соціальними та економічними змінами, спричиненими війною. Наслідки руйнувань, втрати людського капіталу, вимушена міграція та загроза культурній спадкоємності створюють серйозні ризики для майбутнього нації. У цих умовах культура набуває особливого значення як інструмент збереження національної ідентичності, культурної спадщини, соціальної згуртованості, відновлення суспільної довіри та посилення державної безпеки.

Відповідно зараз як ніколи Україна потребує системних стратегічних рішень у сфері культури, які забезпечать інтеграцію культурної спадщини у сучасний розвиток суспільства, стимулюватимуть творчий потенціал громадян, сприятимуть розумному розвитку інфраструктури та стимулюватимуть конкурентоспроможність української культури. Ці рішення стануть основою для посилення соціальної згуртованості, укріплення в Україні громадянського суспільства європейського рівня, культури як невід’ємної складової національної безпеки та створення умов для культурного розквіту, що є критично важливим у контексті повоєнного відновлення країни і забезпечення сталого розвитку суспільства в майбутньому.

Політика держави у сфері культури повинна стати однією з ключових політик для досягнення довгострокових цілей України. Вона відіграє вирішальну роль у формуванні, утвердженні та збереженні української національної ідентичності, забезпеченні стійкості суспільства, стимулюванні інноваційного розвитку, а також збереженні традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини національних меншин та корінних народів України, зміцненні позицій державної мови, збереження культурних цінностей та успадкованих традицій, а також для створення нових майбутніх культурних цінностей в усіх секторах сфери культури.

До 2030 року Україна бачить себе активною учасницею світових культурних процесів та простором спільноті для можливості в подальшому реалізації сміливих ідей, а українську культуру – основою та багатством стійкого (сталого) об'єднаного суспільства вільних, відповідальних, креативних і щасливих людей.

Для досягнення цієї візії Стратегія буде сфокусована на укріпленні місця, ролі і розуміння культури та креативних індустрій як основи національної ідентичності, чинника державної безпеки, фактора формування довіри і згуртованості у суспільстві, вагомого актора економіки та відкритого простору, привабливого для реалізації креативних ідей. Український культурний продукт буде інтегрованим у світовий та європейський контексти, а споживання цього продукту поступово ставатиме щоденною практикою в українському суспільстві.

Стратегія узгоджується зі Стратегією популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова - успішна держава», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596 (Офіційний вісник України 2019 р., № 62, ст. 2159), Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940) (Офіційний вісник України 2024 р., № 79, ст. 4627), напрямом 20 «Якість життя» Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України 2021 р., № 22, ст. 1015), Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366 (Офіційний вісник України 2021 р., № 36, ст. 2154), Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225 (Офіційний вісник України 2021 р., № 45, ст. 2758), Стратегією розвитку кримськотатарської мови на 2022 – 2032 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 224-р (Офіційний вісник України 2022 р., № 26, ст. 1443), Стратегією розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2023 р. № 190 (Офіційний вісник України 2023 р., № 28, ст. 1574), Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, схваленою постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 (Офіційний вісник України 2024 р., № 8, ст. 386), Стратегією демографічного розвитку України на період до 2040 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922 (Офіційний вісник України 2024 р., № 91, ст. 5892), Стратегією захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1349, Концепцією розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018 (Офіційний вісник України 2018 р., № 16, ст. 559), Планом дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219 (Офіційний вісник України 2023 р., № 4, ст. 337), пріоритетними напрямками та завданнями (проектами) цифрової трансформації на 2024-2026 роки, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 735 «Деякі питання цифрової трансформації» (Офіційний вісник України 2024 р., № 75, ст. 4449).

Окрім того, протистояння гуманітарній агресії через розвиток української культури як основи консолідації української нації та зміцнення її ідентичності є одним з векторів Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392 (Офіційний

вісник України 2020 р., № 75, ст. 2377), та Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121 (Офіційний вісник України 2021 р., № 27, ст. 1321), що є базовими документами для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Стратегія відповідає зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода про асоціацію), ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII.

В основу Стратегії покладено дослідження стану розвитку української культури, здійснені державними та недержавними громадськими і науковими інституціями, міжнародними організаціями та незалежними експертами.

У роботі над розробкою Стратегії взяли участь 592 представники неурядових організацій, аналітичних центрів, міжнародних організацій та проектів, навчальних та наукових закладів, закладів культури, управлінців сфери культури регіонального та місцевого рівнів, незалежних експертів, митців, дослідників та громадських активістів. Такий підхід забезпечив інклюзивність та відкритість процесу.

Для досягнення мети цієї Стратегії визначено стратегічні та операційні цілі, завдання, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби.

1. Опис *проблем*, які обумовили прийняття Стратегії

Новий Європейський порядок денний у сфері культури підкреслює важливість культури для розвитку суспільства, зміцнення соціальної згуртованості і громадянської свідомості, а також звертає увагу на потенціал створення робочих місць у сфері культури.

Усвідомлюючи, що культура має прямий та опосередкований вплив на безпеку і стійкість держави, громадянську свідомість, ментальне здоров'я, соціальну та екологічну поведінку населення, зниження рівня злочинності, розвиток підприємництва, поглиблення знань і навичок, зміцнення національної ідентичності, розвитку креативності та критичного мислення, політика в сфері культури має створювати рівноправні, стійкі партнерські відносини з іншими сферами політики держави.

Натомість сфера культури в Україні перманентно перебуває перед рядом викликів, які в разі загострилися через війну. Ці виклики стосуються як фізичної інфраструктури та доступу до культурних продуктів і послуг, так і кадрових, освітніх, соціальних, цифрових, економічних аспектів тощо.

Аналіз поточного стану справ та тенденцій у сфері культури, наведений в розділі нижче, дозволив визначити наступні **проблеми, вирішення яких вимагає прийняття Стратегії**:

1) **фрагментарна та непослідовна культурна політика**

Протягом тривалого часу в Україні відсутня єдина стратегія розвитку культури, що призвело до нестабільності та хаотичності управлінських рішень, і як наслідок - сповільнення, а в деяких секторах сфери культури – навіть стагнації розвитку. У 2016 році була ухвалена Довгострокова стратегія розвитку української культури, проте вона мала декларативний характер для визначених нею цілей, завдань та реформ не було розроблено механізму реалізації. З 2019 року Міністерство культури тричі зазнавало реорганізації, що супроводжувалося зміною політичних пріоритетів, втратою інституційної пам'яті та відсутністю послідовності у впровадженні реформ. У результаті культура продовжувала залишатися периферійною сферою державної політики, що гальмувало її розвиток та зменшувало її роль у формуванні стійкого суспільства;

2) відсутність інтеграції культури у сферу національної безпеки

Культура тривалий час розглядалася як виключно мистецька, дозвіллева або розважальна діяльність, а не як стратегічний ресурс державної безпеки. Це спричинило недостатню увагу до питань інформаційної стійкості, захисту культурної ідентичності та протидії гібридним загрозам. В умовах війни російська федерація використовує культуру як інструмент агресії – поширюючи дезінформацію, підмінюючи історичні наративи, нівелюючи українську культурну ідентичність. Відсутність чіткої державної політики, спрямованої на боротьбу з цими загрозами, призвела до глибокої залежності України від зовнішніх культурних впливів у попередні десятиліття;

3) дефіцит кваліфікованих працівників та відтік людського капіталу

За час повномасштабної війни через низькі зарплати, обмежені можливості професійного розвитку та війну сфера культури втратила 27% працівників. Близько 6 тис. працівників культури виїхали за кордон, а у прифронтових та деокупованих регіонах сформувався гострий кадровий дефіцит. Існуючі кваліфікаційні вимоги до професій працівників сфери культури не відповідають викликам та завданням, що стоять перед сферою культури в умовах сучасного суспільства. Зокрема, в першу чергу це стосується питання підготовки фахівців для роботи в умовах воєнного та поствоєнного суспільства, а вже потім в таких важливих напрямках як проєктний менеджмент, стратегічне планування, діджиталізація тощо. Працівники культури не мали підготовки для взаємодії з ветеранами, ВПО та людьми, які пережили психологічні травми війни, що ускладнило використання культури як інструменту соціальної адаптації. Проблемою залишається відтік найбільш талановитої мистецької молоді за кордон, що пов'язане з їх невпевненістю в можливості досягнення бажаного рівня економічного добробуту через свою професійно-творчу самореалізацію. Відсутність або обмежені можливості мистецьких ринків в Україні не дозволяють молодим музикантам, художникам, танцюїникам, іншим митцям почуватися безпечно з економічної точки зору в професії;

4) малоефективна мережа закладів культури та нерівномірний доступ до культурних послуг

Успадкована з радянських часів розгалужена мережа закладів культури потребує значних вкладень лише для підтримки на рівні виживання. В ході повномасштабної війни понад 2 тис. закладів культури зазнали руйнувань, багато закладів закрито через відсутність укриттів, що позбавило понад третину населення доступу до культурних послуг. Низька якість послуг зумовлена застарілою матеріально-технічною базою та відсутністю підготовки працівників до роботи з новими викликами і соціальними групами – ветеранами, ВПО, військовослужбовцями та їх сім'ями, громадами в прифронтових регіонах. Суспільство стало строкатим, а працівники культури не завжди мають знання і навички, щоб вправно реагувати на різні потреби населення. Проблема потребує не лише відновлення фізичної інфраструктури та створення безбар'єрного простору, а й комплексного переосмислення її функцій, включаючи підвищення якості послуг, модернізацію управлінських моделей та адаптацію до нових соціальних реалій;

5) недостатнє фінансування та відсутність ефективних механізмів підтримки культури

Фінансування культури традиційно здійснювалося за залишковим принципом, що унеможливлювало її сталий розвиток. Бюджетні кошти спрямовувалися переважно на утримання закладів, а не на їхній розвиток. Державні механізми підтримки культури є слабкими і недостатніми, тоді як меценатство, спонсорство, державно-приватне партнерство тощо залишаються малорозвиненими через відсутність сприятливого законодавчого поля. Культура не розглядається як частина економіки, що може

приносити прибутки. Самі ж працівники і дієвці сфери культури дуже часто не мають необхідних компетенцій для написання грантових заявок, залучення позабюджетних коштів та ведення відповідних проєктів;

6) недостатня конкурентоспроможність та інтегрованість креативних індустрій України в глобальний економічний та культурний контекст

За останні три роки креативні індустрії втратили значну частину фахівців, інвестицій та ринків збуту, а війна зупинила або суттєво скоротила виробництво культурного продукту. Відсутність державної стратегії підтримки, нестача інноваційної інфраструктури та доступу до фінансування обмежують розвиток сектору. Український креативний продукт недостатньо представлений на світових ринках, а слабка система захисту інтелектуальної власності та відсутність сприятливого податкового середовища посилюють відтік талантів. Окремі підсектори, такі як народні художні промисли, залишаються досить ізольованими та не інтегрованими в єдиний культурно-економічний контекст країни. Це обмежує їхній розвиток та ускладнює створення спільних платформ для обміну досвідом та ресурсами. Загалом без комплексної підтримки цей сектор втрачає потенціал стати одним з рушіїв економіки України та зміцнення її позитивного іміджу на міжнародній арені;

7) маргіналізація культурної спадщини в Україні, її сприйняття як архаїчного та затратного елементу, який не має суттєвої цінності для економіки та розвитку суспільства

В Україні часто культурну спадщину сприймають як архаїчний, витратний сектор, а не як ресурс для економічного розвитку, інновацій та міжнародної співпраці. Це призвело до хронічного недофінансування, низької суспільної значущості та відсутності державних стратегій її капіталізації. Регулювання у сфері спадщини залишається хаотичним, із численними колізіями в законодавстві та дублюванням повноважень, що ускладнює управління об'єктами. Брак кваліфікованих реставраторів, істориків-урбаністів та фахівців із культурного менеджменту унеможливорює ефективне відновлення та інтеграцію спадщини у сучасні економічні процеси. За відсутності політики осучаснення спадщини, її розглядають лише як статтю витрат, а не як ресурс для розвитку туризму, регіонального зростання та міжнародного іміджу країни. Без зміни підходу Україна втрачає можливості використовувати культурну спадщину як стратегічний актив, що міг би працювати на економіку та національну безпеку;

8) повільні темпи цифрової трансформації в сфері культури

Об'єкти та предмети української культурної рухомої, нерухомої та нематеріальної спадщини, ноти, рукописи та стародруки потребують оцифрування через загрозу повного знищення. Створення цифрових копій цих об'єктів високої якості має стати пріоритетом держави, оскільки дозволить не тільки захистити її від знищення, але й забезпечить доступ для широкої аудиторії. На сьогодні процеси інформатизації в сфері культури відбуваються здебільшого безсистемно та з різними рівнями ефективності. Наявні локальні інформаційно-комунікаційні системи закладів культури не задовольняють потреби в інформаційній взаємодії з державними інформаційно-комунікаційними системами. Держава активно створює та наповнює реєстри, пов'язані із збереженням та цифровізацією культурної спадщини, однак реалізація цих ініціатив обмежується браком кваліфікованих фахівців, недостатнім технічним та фінансовим забезпеченням, низьким рівнем навичок роботи з реєстрами в регіонах. Крім того, відсутні чіткі рекомендації щодо програмного забезпечення для ефективної цифровізації, а також єдиний портал, який би забезпечував доступ до цифрових культурних надбань. Крім того, зростання обсягів цифрових даних вимагає запровадження ефективних заходів кібербезпеки, резервного копіювання та безпечного зберігання даних, що потребує термінової модернізації ІТ-інфраструктури більшості закладів;

9) відсутність системного підходу до використання культури як інструменту згуртованості суспільства

Війна зробила українське суспільство більш строкатим, сформувавши нові соціальні групи з різним досвідом та цінностями. Відсутність цілісної державної політики, яка б інтегрувала культуру у процес соціального порозуміння, створює ризики подальшої фрагментації та поглиблення розриву у порозумінні між різними групами в суспільстві.

2. Аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем

З 2016 по 2024 роки, не дивлячись на фактичну декларативність Довгострокової стратегії розвитку української культури у зв'язку з відсутністю чітких механізмів її реалізації, українська культура все ж пройшла шлях стабілізації після Революції Гідності, активного розвитку до 2020 року та трансформації спочатку через потрясіння від обмежень внаслідок пандемії COVID-19, а потім – після повномасштабного вторгнення армії російської федерації на територію України, коли культурі як і всім іншим сферам державної політики довелося переорієнтуватися на підтримку боротьби українців за виживання як незалежної культурної та політичної нації.

Ключовими тенденціями для сфери культури в Україні в період з 2016 до 2022 року стали:

- 1) зміцнення національної ідентичності через культуру (розвиток українського кінематографу через прийняття Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» та виробництво фільмів і серіалів патріотичного спрямування; підтримка національної пам'яті через усунення спадщини комуністичного тоталітарного режиму; популяризація і посилення ролі української мови через прийняття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; захист нематеріальної культурної спадщини – зокрема, через ті елементи, які отримали статус нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО (петриківський розпис, косівська кераміка, традиція приготування українського борщу тощо);
- 2) поступальний розвиток креативних індустрій через введення в українське правове поле терміну «креативні індустрії» та визначення переліку видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій. Експортною стратегією України на 2017 – 2021 роки креативні індустрії було визначено як один із семи перспективних для експорту секторів економіки;
- 3) активізація сфери культури у секторальній децентралізації, акцентуючи увагу на створенні умов для забезпечення населенню доступу до якісних культурних послуг через реформування системи забезпечення населення культурними послугами – введення в правове поле терміну «культурна послуга», напрацювання рамкових документів для модернізації інфраструктури, оновлення матеріально-технічного забезпечення закладів культури, реалізація двох циклів конкурсу культурно-мистецьких проєктів «Малі міста – великі враження» та двох циклів освітньо-тренінгової програми для менеджерів культури з територіальних громад «Академія культурного лідера» тощо;
- 4) удосконалення механізму конкурсного розподілу бюджетних коштів та перехід до проектного фінансування, орієнтованого на досягнення видимих кінцевих результатів через створення двох відповідних державних установ – Українського інституту книги та Українського культурного фонду;
- 5) інтеграція в європейський культурний ландшафт (участь України з 2016 року у програмі ЄС «Креативна Європа», приєднання у 2019 році до Літературної премії Євросоюзу, у 2020 році – до Європейського фонду підтримки спільного виробництва та розповсюдження художніх кінематографічних та аудіовізуальних творів (EURIMAGES) та до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, у 2021 році – до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи);

- 6) діджиталізація як один із інструментів забезпечення доступу до культури під час пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Також важливо підкреслити проект **«Велика реставрація»**, реалізація якого початково розраховувалась на три роки (2021 – 2023), та реформу фінансування системи забезпечення населення **культурними послугами**, реалізація якої початково планувалась на десять років (2020 – 2030).

Обидві ініціативи були запроваджені, але так повноцінно і не реалізовані у зв'язку з початком повномасштабної війни російської федерації проти України та відповідним переведенням всіх видатків розвитку на зміцнення обороноздатності держави і забезпечення функціонування критичної інфраструктури.

З початку повномасштабної війни ці тенденції залишились актуальними, трансформувались перед викликом виживання та збереження, що проявилось через фізичний порятунок (релокацію закладів культури, евакуацію культурних цінностей, консервацію об'єктів культурної спадщини), інформаційний спротив (посилення голосу української культури на міжнародних майданчиках, підтримку української мови, протидію культурному стиранню з боку окупанта – російської федерації), соціальну роль культури (ініціативи підтримки ментального здоров'я, адаптацію культурних практик до умов війни, проведення культурних заходів для військових, ВПО тощо).

Загалом реалії функціонування сфери культури наразі наступні.

В Україні функціонує розгалужена мережа закладів культури, що охоплює різні напрями культурної діяльності, включаючи бібліотеки, клубні заклади, мистецькі школи, музеї, театри, філармонії тощо. Станом на початок 2024 року, згідно з адміністративними даними, базова мережа закладів культури в Україні налічувала 32969 закладів державної та комунальної форм власності.

Мережа закладів культури поступово скорочується, що обумовлено як скороченням чисельності населення України, так і децентралізацією, коли повноваження щодо управління і фінансування закладів культури було передано органам місцевого самоврядування. Динаміка скорочення кількості закладів культури протягом 2017 – 2024 років за трьома найбільш чисельними групами, що є в більшості територіальних громад, наведена у таблиці.

Таблиця

Вид закладів	2017 рік	2020 рік	2024 рік
Бібліотеки, тис. одиниць	16,8	16,7	12,9
Клубні заклади, тис. Одиниць	17,1	16,0	14,7
Мистецькі школи, одиниць	1280	1317	1259

Відповідно з 2020 по 2024 рік мережа публічних бібліотек скоротилась на 23%, клубних закладів – на 9%, а мистецьких шкіл – на 5%. Загалом, таке скорочення могло б бути логічним, оскільки за даними мапування та моделювання мереж закладів культури, здійсненого у процесі реалізації проекту «Децентралізація та реформа культурних послуг», у 2020 році орієнтовно 1/3 публічних бібліотек і

клубних закладів були розташовані у населених пунктах з чисельністю жителів менше 250 осіб і, відповідно до державних соціальних стандартів і нормативів забезпечення населення закладами культури, такі заклади могли б бути реорганізовані чи ліквідовані. Проте, скорочення мережі закладів культури станом на 2024 рік обумовлено не лише логічними процесами, а й повномасштабною війною, в ході якої заклади культури зазнають пошкоджень або й повного руйнування. Станом на кінець жовтня 2024 року збитків зазнали 2093 заклади культури, з них 361 — знищено (клубні заклади — 1007, бібліотеки — 746, заклади мистецької освіти — 162, музеї та галереї — 120, театри, кінотеатри та філармонії — 38, парки, зоопарки, заповідники — 16, цирки — 4).

Значна кількість закладів культури зі східної та південної частин України були евакуйовані до інших регіонів держави після початку повномасштабного вторгнення. У період з 2022 - 2024 років переміщено 197 закладів культури та закладів освіти сфери культури в більш безпечні регіони (у тому числі: бібліотек - 64, клубних закладів - 70, музеїв - 18, фахових мистецьких коледжів - 4, мистецьких шкіл - 36, концертних закладів - 2, театрів - 2, заповідників - 1). Із загальної кількості переміщених закладів 83 продовжують здійснювати основну діяльність, 114 закладів – виїхали, але не відновили основну діяльність. Останнє пов'язано зі складністю адаптації до нових умов, інтеграції в уже сформовані культурні середовища.

Загальна кількість закладів культури та закладів освіти сфери культури, які опинились на тимчасово окупованій території, станом на жовтень 2024 року становила 2200 (Луганська область - 647, Запорізька – 635, Херсонська область - 542, Донецька область – 331, Харківська - 42, Миколаївська область - 3). Інформація щодо окупованих закладів культури та закладів освіти сфери культури на території АР Крим та м. Севастополь відсутня. На тимчасово окупованих територіях російська федерація проводить системну політику культурних репресій. Окупанти примушують працівників культурних установ до співпраці, знищують українські культурні об'єкти, вдаються до системного мародерства та перепрофілювання українських культурних інституцій. Це спричиняє масштабні втрати культурної ідентичності для мешканців окупованих регіонів.

За даними репрезентативного загальнонаціонального соціологічного опитування «Стійкість під час повномасштабної війни» (КМІС, 2024) лише 56% респондентів відмітили достатній рівень доступності закладів культури, при цьому 36% респондентів відмітили недоступність/ недостатню кількість закладів культури.

Таким чином, попри широку розгалуженість мережі закладів культури, невирішеною залишається невідповідність між розподілом закладів культури по регіонах та розселенням населення, для якого і функціонують заклади.

Іншими проблемами закладів культури є застаріла матеріально-технічна база та обмежений доступ до культурних послуг у сільських громадах, які загалом можна вважати наслідком ще однієї проблеми – недостатності фінансування сфери культури.

За даними інвентаризації та оцінки якісного стану базової мережі закладів культури, здійснених МКІП у 2020 році, матеріально-технічне забезпечення майже половини комунальних закладів культури оцінювалось як задовільне, а третини – як добре. Найкращий рівень матеріально-технічного забезпечення серед усіх закладів культури місцевого рівня мали мистецькі школи, що пояснюється наявністю конкретних вимог до матеріально технічного забезпечення мистецьких шкіл, затверджених наказом Мінкультури від 19 червня 2014 р. № 475, дотримання яких потрібне для проходження школами ліцензування. Кращу ситуацію з матеріально-технічним забезпеченням у мистецьких школах підтверджує і те, що у 40,5% шкіл за останні 10 років було здійснено капітальні ремонти, в той час як цей показник виявився притаманним лише для 20,5% бібліотек і 24,9% клубних закладів.

Враховуючи відсутність в період з 2020 року цільових програм фінансування оновлення матеріально-технічного забезпечення закладів культури, а потім і повномасштабну війну, матеріально-технічне забезпечення закладів культури продовжує потребувати оновлення для створення умов надання якісних культурних послуг.

Щодо незалежних культурних інституцій, в Україні відсутній їх облік, облік їх потреб, відповідно, неможливо оцінити їх вплив на розвиток сфери культури загалом. Недостатність державних механізмів підтримки та надмірна бюрократизація діяльності позбавляють незалежні культурні проекти можливостей для сталого розвитку. Це послаблює конкурентоспроможність української культури та обмежує її потенціал як чинника соціальної згуртованості.

Результати загальнонаціонального репрезентативного опитування щодо культурних практик населення (КМІС, 2023) демонстрували такі негативні тенденції:

- 1) 62% дорослого населення за останній рік не відвідували ані книгарню, ані бібліотеку (проти 60% у 2018 році);
- 2) 40% за останній рік не відвідали жодного культурного заходу (проти 49% у 2018 році);
- 3) 31% відвідували б культурні заходи частіше, якби в них було більше грошей (проти 50% у 2018 році); 42% - якби було більше вільного часу (проти 45% у 2018 році); 37% - якби культурні заходи були ближчими до місця проживання або роботи (проти 19% у 2018 році); 6% населення зазначає, що відвідувало б частіше, якби культурні заходи були цікавіші (проти 5,5% у 2018 році);
- 4) 17% ніколи не займалися культурно-мистецькою діяльністю і це їх зовсім не цікавить (проти 49% у 2018 році).

Таким чином, за останні 5-7 років чітко прослідковується,

- 1) по-перше, стрімкий ріст інтересу до занять культурно-мистецькою діяльністю та поступовий ріст відвідуваності культурних заходів,
- 2) по-друге, відсутність значимих змін у якості культурних заходів,
- 3) по-третє, стрімке падіння фізичної/ територіальної доступності закладів культури. Останнє пояснюється безпековими факторами – **більшість закладів культури не мають обладнаних укриттів та, відповідно, не можуть повноцінно функціонувати.**

В свою чергу, поступове зростання участі населення в культурних практиках при відсутності фізичної/ територіальної доступності закладів культури, пояснюється виїзними заходами, організованими мистецькими колективами на підтримку Сил Оборони, внутрішньо переміщених осіб тощо. Проте такі заходи мають нерегулярний характер. Відсутність змін у якості культурних послуг, а також зниження рівня фізичної та територіальної доступності закладів культури, негативно впливають на формування регулярної участі населення у культурних практиках. Це не дає змогу використовувати інструменти культури для формування згуртованого суспільства, об'єднаного спільними традиціями та цінностями.

1) Фінансування сфери культури

Результати аналізу даних про виконання державного та місцевих бюджетів у 2016 - 2023 роках, представлені на діаграмі, свідчать, що видатки державного та місцевих бюджетів на культуру і мистецтво не є стійкими.

Діаграма. Частка видатків на культуру та мистецтво у структурі державного та місцевих бюджетів у 2016 - 2023 роках, відсотків

Після початку російської агресії у 2014 році видатки із місцевих бюджетів на культуру знижувалися. Лише у 2019 році під час реалізації реформи децентралізації, тенденція повернулася до позитивної, досягнувши свого максимуму у 2022 році - 3,01%. Важливо підкреслити, що ці коливання можуть бути відслідкованими лише у відносних показниках. Фактичні суми коштів, передбачені в місцевих бюджетах культури, у 2022 році були значно меншими у порівнянні до попередніх років.

Фактичні видатки на культуру з державного бюджету у період з 2016 по 2022 рік змінювались, виявляючи обернено пропорційну динаміку щодо місцевих бюджетів. Коли частка видатків на культуру з місцевих бюджетів зменшувалась, частка з державного бюджету збільшувалась, ймовірно, маючи компенсаторний характер. Однак після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну видатки на культуру як з державного, так і з місцевого бюджетів різко знизились.

Український культурний фонд, який є головним державним інвестором у культуру, протягом 2023 – 2024 років працював з бюджетом у чотири рази меншим, ніж до повномасштабного вторгнення. Це спричинило різке скорочення фінансування культурних проєктів та поставило незалежний сектор культури на межу виживання. Водночас, команда УКФ працює над залученням додаткових ресурсів, щоб підтримувати більше проєктів не лише коштом державного бюджету, а й завдяки інвестиціям. За інформацією УКФ, у 2022 році, підтримано 32 проєкти, а у 2023 році – 213 проєктів, що свідчить про ефективність використання ресурсів і стратегічний підхід УКФ до залучення додаткового фінансування.

Стабільно низькою залишається і частка капітальних видатків за КФКВК 0820 Культура та мистецтво в структурі місцевих бюджетів коливаючись на рівні 5 – 7%. Серед поточних видатків лівову частку стабільно займають видатки на оплату праці та нарахування на заробітну плату – понад 60%. При цьому, не зважаючи на те, що частка таких видатків перевищує 60%, заробітна плата працівників сфери культури все рівно залишається нижчою ніж середня по Україні – в різні роки орієнтовно на 30%.

Пропозиція перефраз: Станом на 1 січня 2024 року законодавчий прожитковий мінімум складає 2920 гривень. За даними Мінсоцполітики, реальний розмір прожиткового мінімуму у червні 2024 року становив 8089 гривень, що майже втричі більше. Частка витрат на культуру, закладених у фактичний прожитковий мінімум, становить 179 гривень. Для порівняння, за даними Українського інституту книги середня ціна книги в 2023 році становила 343 гривні. Це означає, що витрати на культуру у фактичному прожитковому мінімумі значно нижчі, і фактично населення має значно менше коштів, що ускладнює доступ до культурних практик навіть на мінімальному рівні.

Ці дані свідчать про необхідність модернізації сфери культури (управління, фінансування, інфраструктура) задля її збереження.

2) Людські ресурси сфери культури

Станом на липень 2024 року чисельність фактично працюючих працівників державних та комунальних закладів культури становила 111,5 тис. осіб, що на 27% менше в порівнянні до лютого 2022 року.

Протягом останніх 10 років спостерігається стійка тенденція до відтоку фахівців зі сфери культури. В основі цього явища першочергово знаходиться неконкурентний рівень оплати праці. Проте проблема браку кваліфікованих працівників лиш загострилася в умовах повномасштабної війни, коли майже 4 тис. працівників сфери культури залишились на тимчасово окупованих територіях, понад 6 тис. – виїхали закордон, 113 – загинули після мобілізації під час виконання бойових завдань або як цивільні особи внаслідок військових дій російської армії. Станом на жовтень 2024 року 23 працівники сфери культури є зниклими безвісти, а 5 знаходяться в російському полоні.

Розмір оплати праці не мотивує молодих спеціалістів обирати фах у сфері культури, а особливо працювати в невеликих населених пунктах. Ця ж проблема змушує кваліфіковані кадри до виходу з професії, зміни сфери діяльності або ж виїзду взагалі закордон. Крім того, наразі в прифронтових територіальних громадах існує брак як управлінців сфери культури, так і співробітників закладів культури, що мають досвід або необхідні знання. Нестача фахівців у сфері культури, особливо молодого віку, є значною проблемою, яка потребує комплексного вирішення.

Після деокупації українських територій критично важливим завданням стане повернення української культури, яке вимагає врахування локального контексту тих територій. Відповідно, відновлення сфери культури на деокупованих територіях вимагатиме повернення фахівців також з тих територій, що сприятиме відродженню автентичності регіонів, збереження культурної спадщини та інтеграції громадян у загальноукраїнський культурний простір.

Не є дієвою система управління закладами. Низька ефективність поточної системи призначень керівників державних та комунальних закладів культури, відсутність необхідних сучасних компетенцій у керівників для створення актуального конкурентоспроможного культурного продукту, невідповідність чинного законодавства щодо контрактної системи сучасним реаліям, стримують розвиток інституцій бюджетної сфери. Війна яскраво продемонструвала потребу реформування існуючої системи управління закладами культури, зокрема конкурсної системи призначення керівників закладів, повноважень органів управління закладами, забезпечення більшої автономії закладів у питаннях кадрової політики та інших передумов для їх організаційної гнучкості.

Іншою проблемою для працівників закладів культури всієї України є непідготовленість або недостатня підготовленість цих працівників до взаємодії з різними соціальними групами. За час повномасштабної війни українське суспільство стало більш строкатим в контексті дроблення цільових аудиторій для сфери культури – внутрішньо переміщені особи, ветерани, військовослужбовці, особи з інвалідністю внаслідок війни, сім'ї військовослужбовців, що служать, загинули, зникли безвісти, знаходяться в полоні тощо. Все це вимагає від працівника закладу культури розуміння цих груп, їх інтересів, потреб і відповідно адаптації культурної послуги.

Складним залишається питання щодо мобілізації спеціалістів сфери культури з унікальними фаховими рисами (талант, компетенції, обсяг інвестицій всіх видів, вже вкладених у підготовку цього вузькопрофільного спеціаліста тощо). Відсутність механізмів бронювання спеціалістів сфери культури загрожує подальшим відтоком професіоналів та ерозією інтелектуального потенціалу країни.

3) Мистецька освіта

Для успішного відновлення та подальшого розвитку сфери культури в цілому особливої уваги потребує розвиток людського капіталу, який тісно пов'язаний з ефективністю мистецької та культурологічної освіти.

В Україні функціонує система закладів спеціалізованої освіти мистецького спрямування, які надають мистецьку освіту на 8 рівнях Національної рамки кваліфікацій і працюють у системі: позашкільної освіти (мистецькі школи, які реалізують освітні програми початкової мистецької освіти); повної загальної середньої освіти (мистецькі ліцеї, які реалізують освітні програми початкової та профільної мистецької освіти, що здобувається одночасно з початковою, базовою та профільною загальною середньою освітою); фахової передвищої освіти (фахові мистецькі коледжі, які реалізують освітні програми фахової передвищої освіти за спеціальностями галузі знань «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» мистецького і культурологічного спрямування); заклади вищої освіти мистецького і культурологічного спрямування (університети, академії, інститут, які реалізують освітні програми трьох рівнів вищої освіти за спеціальностями галузі знань «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» та «Архітектура та містобудування» мистецького і культурологічного спрямування і частково підготовки докторів наук. Станом на вересень 2024 року мережа закладів спеціалізованої освіти мистецького спрямування налічує 1259 мистецьких шкіл (314,8 тис. здобувачів), 49 фахових мистецьких коледжів (14,6 тис. здобувачів) та 4 заклади вищої освіти (1,97 тис. здобувачів), засновані громадами та їх об'єднаннями і перебувають у комунальній власності громад та їх об'єднань; 1 мистецька школа, 6 мистецьких ліцеїв (1,8 тис. здобувачів), 4 фахових мистецьких коледжів (0,67 тис. здобувачів) та 14 закладів вищої освіти мистецького спрямування (система освіти) (13,72 тис. здобувачів), державної форми власності.

З 2017 року мистецька освіта долучилася до освітньої реформи в країні, що вимагає від закладів мистецької освіти осучаснення, зміни стандартів діяльності, актуалізації змісту, реформування функцій управління на всіх рівнях, зокрема в частині усвідомлення органами управління регіонального рівня своїх функцій зі здійснення контролю за дотриманням органами місцевого самоврядування законодавства у сфері культури і освіти. Проблеми системи управління в свою чергу спричинені критично малим числом кваліфікованих спеціалістів, що призводить до слабкої підтримки впровадження державної політики у сфері мистецької освіти на регіональному та місцевому рівні. Останнє призводить до обмеження доступу мешканців громад, передусім дітей, до початкової мистецької освіти через закриття, об'єднання, перепрофілювання закладів мистецької освіти та обмеження автономії мистецьких шкіл.

Проблемами також є недостатнє розуміння закладами вищої освіти, які надають освіту в галузі академічного мистецтва, необхідності формування у здобувачів підприємницьких та організаційних компетентностей для їхньої більш успішної професійної самореалізації; інертність фахових мистецьких коледжів у питаннях оновлення підходів та методик підготовки фахівців, особливо викладачів мистецьких шкіл та працівників культури в громадах, та загалом змісту мистецької освіти відповідно до сучасних потреб; повільна реалізація мистецькими школами принципів та інструментів, визначених Концепцією сучасної мистецької школи (наказ Міністерства культури України від 20 грудня 2017 року № 1433) та невиконання ними норм законодавства; брак методичних матеріалів українською мовою.

4) Бібліотечна справа

Державний бібліотечний фонд України, який складається з фондів бібліотек, що є у державній і комунальній власності, фондів бібліотек самоврядних організацій, на початок 2024 року складав понад 301 млн. примірників документів, але він зазнав значного скорочення через списання зношених примірників (більше 13 млн. у 2023 році), вилучення російської пропагандистської літератури та зменшення нових надходжень на 85%.

За даними бібліотечної статистики (форма № 6-НК), із місцевих бюджетів України усіх рівнів виділяли такі обсяги асигнувань на поповнення бібліотечних фондів: 2020 рік – 35168,5 тис. грн; 2021 рік – 32895,9 тис. грн; 2022 рік – 9797,3 тис. грн. До 2022 року із державного бюджету виділяли незначні асигнування на централізовану закупівлю книжок для публічних бібліотек, які здійснював Український інститут книги. Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації це фінансування припинили.

Окрім цього, збройна агресія призвела до втрат Державного бібліотечного фонду України через знищення бібліотек на окупованих територіях — 471 публічна бібліотека втратила свої фонди повністю. Темпи оцифрування документів Державного бібліотечного фонду України через слабку технічну базу бібліотек є повільними. Станом на початок 2024 року оцифровано понад 2,8 млн. документів, що становить 0,9 %.

На сьогодні більшість бібліотек, особливо комунальної форми власності, не застосовують сучасні автоматизовані бібліотечні інформаційні системи для спрощення та покращення управління бібліотечними процесами, що обмежує їх можливості у наданні якісних послуг громадянам і розвитку сучасних бібліотечних практик. Також бібліотеки не мають можливостей отримання еталонного бібліографічного запису та авторитетного запису до видань в цифровому форматі для наповнення своїх електронних каталогів. Крім того, Україна недостатньо представлена в спеціалізованих міжнародних проєктах, наприклад, у світовому каталозі бібліотек WorldCat.

Для подолання проблем і забезпечення ефективного розвитку бібліотечної системи необхідні комплексні реформи, спрямовані на поліпшення технічної бази бібліотек, запровадження сучасних технологій для оцифрування та автоматизації процесів, а також забезпечення належної підтримки з боку держави, місцевих органів влади, громадськості та бібліотечної спільноти. Особливо важливим

є створення Національної електронної бібліотеки та Національної системи централізованої каталогізації для інтеграції до відповідних міжнародних проєктів, як важливих світових інформаційних ресурсів.

Попри виклики, бібліотеки України виконують не лише інформативну функцію, а і соціальну, мають потужний потенціал для консолідації суспільства, рівного доступу до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти та є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Паралельно з виконанням основних завдань власної діяльності, бібліотеки проводять освітні та просвітницькі заходи, надають допомогу з пошуком та систематизацією інформації, беруть активну участь у культурних заходах громад, стають місцями спільної дії та підтримки для громад, що є критично важливим у часи національної кризи.

5) Мистецтво

Мистецький сектор України формують мистецькі інституції у вигляді державних, комунальних та приватних закладів культури, концертних залів, літературних та художніх організацій, галерей, творчих спілок, асоціацій та об'єднань; закладів мистецької освіти всіх рівнів; арт-медіа, агенцій та організаторів мистецьких подій, дослідників мистецтва, авторів та виконавців мистецьких творів, спеціалізованих видавництв, організацій колективного управління авторськими правами, культурних менеджерів, галеристів, кураторів тощо.

До базової мережі закладів культури сектору мистецтв належать 110 театрів державної та комунальної форм власності (8 та 102 відповідно), 25 філармоній, 20 концертних організацій, 16 мистецьких колективів (9 державної форми власності та 7 – комунальної), 4 музичних колективи (3 державної форми власності, 1 - комунальної), 9 державних циркових підприємств, серед яких 7 - стаціонарних цирків, 1 - Дирекція пересувних циркових колективів (мають 6 шапіто, що гастролують по всій території України) та 1 - Державна циркова компанія України (створюють циркові програми та номери). Протягом 2023 року державними та комунальними театрами було проведено близько 19,5 тис. заходів на власних сценічних майданчиках, які відвідало майже 2,5 млн. глядачів. Ці театри мають 205 стаціонарних сценічних майданчиків (основних та камерних) загальною кількістю 52332 місця.

Війна суттєво вплинула на можливість продовжувати професійну мистецьку діяльність. Ті, хто не покинув країну за час повномасштабного вторгнення, потребують створення та обладнання безпечних просторів для продовження професійної діяльності.

У зв'язку з ризиками фізичного знищення фондів внаслідок збройної російської агресії та підвищенням попиту на виконання української музики, виникло питання збереження неоцифрованої нотної спадщини українських композиторів. Сьогодні в Україні наявний величезний масив нотної спадщини, яка потребує узагальнення, зосередження її даних на єдиному ресурсі та адаптації джерела даних до вимог часу. З метою обліку, подальшого збереження, використання мистецькими колективами, просування українського музичного продукту як в Україні, так і за кордоном, існує потреба у створенні єдиного державного ресурсу з нотною бібліотекою українських композиторів.

При цьому чутливим залишається питання недостатньої модерації конфліктних ситуацій в секторі щодо виконання творів російських авторів.

6) Креативні індустрії

Креативні індустрії в Україні є відносно молодим сектором економіки зі значним потенціалом для створення та реалізації нового інноваційного креативного продукту, що генерує високу додану вартість та створює нові робочі місця, а також є гнучким та адаптованим до соціально-економічних змін та структурної перебудови економіки.

За категорією “Online creativity” Глобального індексу інновацій Україна хоча і опустилась на 2 сходинки на 44 позицію у 2023 році порівняно з 2022 роком (42 позиція), однак порівняно з 2021 роком вона стримала позицію на 1 сходинку вище (45 позиція у 2021 році).

За категорією «Creative goods and services» Глобального індексу інновацій Україна піднялась на 5 сходинки і зайняла 82 позицію у 2023 році порівняно з 2022 роком (87 позиція у 2022 році), а порівняно з 2021 роком піднялась аж на 11 сходинки (93 позиція у 2021 році).

Водночас, за час повномасштабної війни зростання інфляції спричинило ресурсну кризу в країні, згортання економічної діяльності у сфері, падіння купівельної спроможності домогосподарств, різке падіння рівня виробництва креативного продукту та спроможності експортного потенціалу. Ця проблема також візуалізується в результатах Глобального індексу інновацій: експорт креативних товарів у 2022 році знизився з 78 до 82 позиції. Ланцюги постачання креативного продукту порушені через воєнні дії.

За результатами останнього дослідження Українського культурного фонду та МКСК з країни виїхало більше 20% креативних фахівців, 37% представників креативних індустрій втратили роботу або не отримують зарплату. Постає проблема відтоку професійного трудового ресурсу за кордон або у інші галузі економіки.

Також стрімке падіння прослідковується у категорії «Creative Outputs» Глобального індексу інновацій: у 2022 році порівняно з 2021 роком Україна опустилась з 48 до 63 позиції, що здебільшого пов'язано із суттєвим падінням показників діяльності у сфері правового захисту інтелектуальної власності щодо нематеріальних активів, торгових марок та промислових зразків за походженням (у категорії «Intangible assets» з 29 до 62 позиції). Після повномасштабного вторгнення було ухвалено Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 1 квітня 2022 р. № 2174-IX, який передбачає зупинку перебігу строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав тощо з дня запровадження в Україні воєнного стану у зв'язку із збройною агресією російської федерації. Перебіг строків продовжується з дня, наступного за днем скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їхнього зупинення.

Не дивлячись на кризи і обмеження, показники за окремими категоріями Глобального індексу інновацій демонструють, що українські креативні індустрії мають унікальну здатність адаптуватися до складних умов, зокрема війни, продовжуючи створювати конкурентоспроможні культурні продукти: «Мавка. Лісова пісня» стала найкасовішою українською анімаційною стрічкою часів незалежності; за даними проєкту RES-POL, музичний діджитал ринок у 2022 році виріс на 9%, а у 2023-му ще на 3%. За підрахунками представників індустрії, ринок діджитал-музики у 2023-му становив 33 млн євро. Окрім того, частка користувачів музичного стримінгу в Україні збільшується. Якщо у 2019 році вона становила лише 0,9%, то у 2023-му вже сягнула 5%. Це доводить їхню готовність інтегруватися у європейські інноваційні кластери, зосередившись в майбутньому на нарощуванні експорту креативних товарів і послуг, враховуючи обмеженість внутрішніх ресурсів, особливо фінансових, в умовах війни.

Одним із яскравих прикладів успішного українського креативного продукту 2024 року, що поєднує бізнесові інтереси з важливими націєтворчими завданнями, є феномен гри S.T.A.L.K.E.R. 2: Серце Чорнобиля. Відеогра стала не лише важливим елементом культурної експансії України на глобальному ринку, але й інструментом популяризації національного нарративу. Завдяки інтеграції української історії, міфології та сучасного контексту, такі проєкти формують позитивний імідж України у світі, зміцнюють національну ідентичність та підвищують конкурентоспроможність і впізнаваність українських креативних індустрій на міжнародній арені.

Для забезпечення подальшого сталого розвитку креативних індустрій як важливої частини національної економіки і культури необхідна системна державна політика, що передбачає впровадження інноваційного підходу до розвитку інфраструктури: створення інноваційних хабів,

підтримка культурних центрів, модернізація виставкових та навчальних просторів. Важливою є також підтримка державними інструментами, такими як гранти, податкові пільги, програми навчання та перекваліфікації.

При цьому кожен підсектор галузі креативних індустрій має власний рівень зрілості та специфічні виклики.

Книговидання та книгорозповсюдження, маючи стабільне зростання попиту на українські книги, активний розвиток ринку завдяки інтересу до української мови та культури, все ж стикається з браком фахових спеціалістів, дефіцитом обігових коштів для випуску нових видань, логістичними труднощами та нерівномірністю роздрібною мережі книгорозповсюдження в регіонах.

Українська музична індустрія активно інтегрується в міжнародний ринок завдяки стрімінговим платформам та популярності виконавців за кордоном, проте стикається з викликами недостатньої кількості якісних студій звукозапису, доступу до якісного продюсування, низького рівня обізнаності споживача у сфері інтелектуальної власності та незахищеності авторських прав, що ускладнюють розвиток, особливо для нових артистів.

Українські студії здобули гарну репутацію у створенні CGI, VFX та анімаційних продуктів, проте високі витрати на спеціалізоване обладнання, програмне забезпечення, а також відсутність системних ініціатив для розвитку гальмують не лише зростання ринку, але й обмежують можливості для виходу на міжнародну арену та створення нових робочих місць у креативній економіці України.

Українська модна індустрія активно розвивається, а українські бренди все частіше представлені на міжнародних виставках і тижнях моди. Попит на український одяг зростає завдяки підтримці національного виробника, проте застаріла інфраструктура — виробничі потужності, спеціалізовані майстерні та лабораторії для тестування матеріалів — ускладнює запуск нових колекцій в умовах високих витрат на виробництво. Серед ключових викликів цього сектору креативних індустрій також можна назвати брак доступу до фінансування, брак обігових коштів, брак управлінських компетентностей та брак кадрів загалом.

Народні художні промисли, в свою чергу, перебувають у стані кризи, що призводить до поступової втрати унікальних виробничих технологій і художніх технік, загрожуючи зникненням цієї галузі. Народні художні промисли є частиною сфери нематеріальної культурної спадщини, яка потребує комплексної трансформації та розвитку відповідно до сучасних міжнародних трендів, визначених зокрема UNESCO. Для того, щоб вийти на новий рівень розвитку, зокрема на міжнародну комерційну арену, народні промисли потребують підтримки, модернізації та адаптації до сучасних вимог ринку. Водночас, відбувається переосмислення їхньої ролі як основи автентичності та самобутності України, що свідчить про потенціал до зростання цієї сфери. Основні проблеми галузі народних художніх промислів включають: зменшення кількості майстрів, які володіють унікальними техніками; витіснення автентичних вітчизняних виробів стилізованими підробками; відсутність народних художніх промислів в інформаційному просторі країни; невідповідність нормативно-правової бази сучасним вимогам галузі.

Для відродження цієї галузі Міністерством культури та стратегічних комунікацій України розроблено новий проєкт Закону України «Про народні художні промисли», який був зареєстрований у Верховній Раді України 28 серпня 2024 року. Також триває робота над проєктом Державної цільової національно-культурної програми розвитку народних художніх промислів, метою якої є розвиток цієї галузі як сектору креативних індустрій, збереження унікальних виробничих технологій і художніх технік, а також підвищення інвестиційної та туристичної привабливості регіонів, де традиційно розташовані осередки народних художніх промислів.

Таким чином, розвиток креативних індустрій в Україні потребує комплексного підходу, включаючи підтримку держави та стимулювання міжнародної співпраці для ефективного використання їхнього потенціалу на внутрішньому та зовнішньому ринках.

7) Культурна спадщина та національна пам'ять

Загальна кількість **об'єктів культурної спадщини** в Україні, взятих на облік станом на 31 грудня 2023 року, становила **149 323** об'єкти, з них

- **119 939** мають статус **пам'яток**, а

- **29 384** – статус **щойно виявлених** об'єктів культурної спадщини.

Серед **пам'яток** культурної спадщини:

66 675 – пам'ятки археології;

36 219 – пам'ятки історії;

13 897 – пам'ятки архітектури та містобудування;

2 639 – пам'ятки монументального мистецтва;

388 – садово-паркового мистецтва, ландшафту;

121 – науки і техніки.

(всього: 119 939, *але – без урахування множинного (комбінованого) типу пам'яток – Ю.Т.)*

Державну частину Музейного фонду України зберігають 651 музей та заповідник – юридичні особи, з них: комунальні – 593; державні – 58 та 1078 музеїв, що діють у складі установ, підприємств, організацій та закладів освіти.

На неокупованій частині України зберігається 10,3 млн. музейних предметів державної частини Музейного фонду України, у тому числі евакуйовані музейні предмети, натомість на тимчасово окупованих територіях залишається 1,7 млн. музейних предметів. Загальна кількість музеїв що залишаються на тимчасово окупованих територіях – 90, з них – 31 на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Основними нормативно-правовими актами у цій сфері є Конституція України, Закони України «Про музеї та музейну справу», «Про охорону культурної спадщини», «Про культуру», «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». За час їх дії ці закони зазнали понад 50 змін і доповнень, а їх положення постійно уточнювались різними підзаконними актами, загальна кількість яких в частині питань культурної спадщини наближається до 500 постанов. З них 221 постанова стосується безпосередньо врегулювання питань культурної спадщини, зокрема 73 постанови охоплюють питання нерухомої культурної спадщини, а 12 — нематеріальної культурної спадщини. Більшість постанов (210) вирішують питання, пов'язані з культурними цінностями, 71 постанова регулює музейну справу. Однак, незважаючи на велику кількість підзаконних актів, лише 17 із них (4%) мають вирішальне значення для галузі і активно застосовуються як на практиці, так і через перехресні посилання. Також за період діяльності міжнародних інституцій у сфері захисту культурної спадщини було розроблено низку документів, норми багатьох із яких й досі не інтегровані в національне законодавство.

Повільна та неузгоджена цифровізація, брак національної стратегії, яка визначала б загальні завдання й межі щодо оцифрування культурної спадщини.

- За даними проєкту RES-POL, в секторі спостерігається відсутність професійної та технічної спроможності інституцій культурної спадщини управляти процесом цифровізації.

Несприйняття інституціями необхідності оприлюднити колекції і відкритого доступу. Як наслідок, сьогодні із приблизно 12 млн одиниць державного музейного фонду онлайн доступно майже 49 тис. об'єктів. Кожен музей, який оцифровує свої колекції, робить це за власним стандартом та розміщує онлайн на своєму сайті власним способом. Високим є ризик низької якості даних, неможливості їх в майбутньому інтегрувати в інші системи.

Відсутня верифікована, зведена база даних всіх інституцій, які зберігають державний музейний фонд, відсутній реєстр як державної, так і приватної частини рухомої культурної спадщини, доступних і безпечних систем електронного обліку колекцій, відсутня єдина система реєстрації (обліку) музеїв різних видів, статусу, відомчого підпорядкування, форм власності та організаційно-правової форми, як наслідок – розмита відповідальність на рівні держави, громад й інституцій, неможливість ефективно захищати культурну спадщину, неможливість планувати, комунікувати з суб'єктами у галуз культурної спадщини щодо захисту та розкриття потенціалу ввірених їм об'єктів культурної спадщини.

Існуючі обмеження пам'яткоохоронного режиму пам'яток не є загальнодоступним, що призводить до ускладнення планування суб'єктами господарювання своєї діяльності, непрозорості механізму надання адміністративних послуг, неефективності контролю за дотриманням вимог законодавства про охорону культурної спадщини, високих корупційних ризиків, зловживань у сфері охорони культурної спадщини.

Враховуючи таке подекуди переобтяження галузі культурної спадщини нормативно-правовими актами, положення частини з яких ще й створюють правові колізії, відсутність синхронізації українського законодавства з міжнародними актами, **законодавство у сфері збереження культурної спадщини потребує системної ревізії** та уніфікації для створення єдиного консолідованого закону, який регулював би всі аспекти культурної спадщини, зокрема виявлення, охорону, збереження, популяризацію та передачу майбутнім поколінням нерухомої, рухомої та нематеріальної культурної спадщини – кодексу у сфері культурної спадщини.

Значною загрозою для української культурної спадщини є цілеспрямовані атаки російської армії на культурну спадщину України, що кваліфікується міжнародним правом як воєнний злочин.

Культурна спадщина, як і сфера культури в цілому, не включені до системи національної безпеки.

Відсутність державної стратегії збереження та реагування на виклики, спричинені війною, загрожує втратою історичних об'єктів та мистецьких колекцій. Брак комплексних протоколів дій для музейних установ, архівів та пам'яткоохоронних організацій під час надзвичайних ситуацій ускладнює їхнє фізичне збереження, евакуацію та захист від мародерства та руйнування.

Станом на кінець жовтня 2024 року кількість постраждалих **пам'яток** культурної спадщини складає **1 179 об'єкти**

з них,

національного значення — 120,

місцевого — 990,

щойно виявлених — 69 (не є «пам'ятками» - Ю.Т.).

Перебування частини території України у тимчасовій окупації російською федерацією унеможливило обрахунок точної кількості пошкоджених чи зруйнованих пам'яток культурної спадщини, що **постраждали** в ході бойових дій та окупації.

Окремою проблемою для культурної спадщини України на тимчасово окупованих територіях є **пограбування** російською федерацією – з 8 музейних закладів в 5 деокупованих областях України викрадено 34872 і знищено 62 музейних предмети, що підтверджується документально. Відомі факти занесення музейних предметів державної частини Музейного фонду України, що залишилися в музейних закладах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, до державного каталогу Музейного фонду російської федерації.

(чому не було евакуйовано ? – Ю.Т.)

Держава досі не має системних механізмів оцінки культурних втрат, завданих війною. Відсутні конкретні процедури щодо документування зруйнованих об'єктів культурної спадщини, повернення вкрадених артефактів та компенсації їх втрати. Також відсутній правовий механізм повернення незаконно переміщених колекцій, що створює ризики втрати значної частини національного культурного фонду.

На рівні з культурною спадщиною важливим складником формування національної свідомості та зміцнення єдності українського суспільства є **національна пам'ять** – її відновлення, збереження та поширення.

Вкрай важливим для України є використати нинішній стан аби відмовитись від

- 1) - **пост-радянської культури глорифікації та пафосу** навколо вшанування пам'яті жертв російсько-українською війни та

піти **європейським шляхом**

- 2) - **інклюзивної культури пам'яті, залучницьких комеморативних практик та стишеної, але тим самим більш людино-орієнтованої та щирої меморіалізації.**

Коммеморація — це процес пам'ятання через актуалізацію подій, образів і персоналій минулого в контексті сучасних поглядів і потреб.

Окрім того, **комеморативні практики** є важливим інструментом для роботи на деокупованих територіях та у випадках возз'єднання спільнот, що певний час були штучно розділеними.

Повномасштабна війна оголила критичну важливість культури як елементу національної безпеки.

Окупаційні сили не просто ведуть війну за території – вони прагнуть стерти українську ідентичність, знищуючи культуру як основу національної пам'яті.

Викрадення культурних цінностей, руйнація закладів культури та пам'яток культурної спадщини, політика лінгвоциду на окупованих територіях, видалення із біографій видатних діячів, які мали українське походження або були тісно пов'язані з Україною, цих фактів з метою їх привласнення, підміна історичних понять, нівелювання українських традицій – усе це є частиною системної стратегії російської федерації проти України.

Культура в умовах війни стала не просто сферою мистецького самовираження, а ключовим інструментом спротиву, національного згуртування та міжнародної впізнаваності і визнання України.

- Вона стала голосом країни на глобальній арені, активним чинником гуманітарної підтримки та джерелом емоційної стійкості українців.

Проте культура не може залишатися лише у площині виживання та збереження.

Вона має перейти до фази зміцнення та поступового розширення її впливу.

Ключовими векторами для розвитку культури в Україні на 2025-2030 визначено

- зміцнення її стійкості,
- утвердження її як невід'ємного елемента національної безпеки та
- закладання підвалин для каталізування її стрімкого розвитку в наступному періоді стратегічного планування (2031-2035 роки).

Враховуючи зазначене, пріоритетами розвитку української культури на найближчі п'ять років мають стати:

- 1) інтеграція культури і культурної спадщини у систему національної безпеки як невід'ємних її елементів;
- 2) забезпечення системності у використанні культури як м'якої сили для просвіти, поведінкових змін та зміцнення згуртованості суспільства;
- 3) розвиток кадрового потенціалу та модернізація професійної підготовки в сфері культури;
- 4) відновлення інфраструктури;
- 5) оновлення системи управління у сфері культури та поступове забезпечення інституційної сталості;
- 6) реформування системи фінансування сфери культури;
- 7) розвиток креативних індустрій та інтеграція культури і культурної спадщини в економіку країни;
- 8) збереження та популяризація культурної спадщини та культурних цінностей; її ревіталізація та використання потенціалу для комплексного розвитку територій;
- 9) розширення міжнародної присутності української культури та зміцнення її місця і голосу у світовому культурному просторі.

3. Мета, стратегічні цілі та завдання

Метою Стратегії є утвердження культури України як основи національної ідентичності та безпеки держави, спрямованої на зміцнення національної єдності, збереження та промоцію культурної спадщини, зміцнення людського капіталу через цінності, творчість і самовираження, а також створення

основи для відновлення та подальшого розвитку культурного простору, підвищення впізнаваності та конкурентоспроможності держави.

Досягнення стратегічної мети планується через виконання завдань за **чотирма стратегічними цілями**:

- 1) зміцнення людського капіталу через культурні практики;
- 2) захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини та культурних цінностей;
- 3) підвищення стійкості культури як суспільної системи;
- 4) інтеграція української культури як активного учасника і рівноправного партнера глобальних культурних процесів.

Стратегічна ціль 1. Зміцнення людського капіталу через культурні практики

Операційна ціль 1.1. Інтеграція культури у систему національної безпеки.

Завдання:

- 1) визнання культури пріоритетом національних інтересів України на законодавчому рівні;
- 2) оновлення нормативно-правового регулювання культурної спадщини, збереження і відновлення національної пам'яті як складової національної безпеки;
- 3) протидія загрозі культурного стирання внаслідок окупації українських територій, збереження ідентичності народів України, захист нематеріальної культурної спадщини;
- 4) залучення дієвців та управлінців сфери культури як ключових учасників стратегічного планування безпекових і відновлювальних процесів на всіх рівнях організації влади;
- 5) інтеграція культурних практик як чинника національної та локальної ідентичності в програми освіти;
- 6) стимулювання отримання додаткової кваліфікації з питань сучасного культурно-мистецького контексту та культурної спадщини представниками силових та дипломатичних структур.

Операційна ціль 1.2. Деколонізація, подолання імперських наративів та практик замовчування в культурі.

Завдання:

- 1) впровадження ініціатив з деколонізації та деімперіалізації культурного контексту; деколонізація музейних фондів;
- 2) переосмислення культури пам'яті як партисипативної практики; формування суспільного діалогу навколо суперечливої пам'яті імперського та радянського періодів;
- 3) створення умов для розвитку сучасного мистецтва, яке сприяє переосмисленню історії.

Операційна ціль 1.3. Стимулювання створення якісного культурно-мистецького продукту та формування запиту на нього.

Завдання:

- 1) підтримка локальних і національних культурних ініціатив через фінансування, гранти та партнерства;
- 2) збільшення кількості якісного і доступного україномовного культурного продукту;
- 3) розробка інтерактивних цифрових продуктів для популяризації української культури та отримання культурних послуг онлайн;

- 4) розробка навчальних програм із креативного підприємництва;
- 5) створення умов для доступу до інструментів фінансування для розвитку креативних індустрій (гранти, пільгові кредити під державні фінансові гарантії, захист та монетизація авторського права, тощо);
- 6) підвищення рівня обізнаності щодо прав інтелектуальної власності на культурний продукт та їх застосування.

Операційна ціль 1.4. Підтримка ментального здоров'я через культурні практики.

Завдання:

- 1) створення культурно-мистецьких програм для психологічної підтримки та соціальної реінтеграції ветеранів, ВПО та інших вразливих груп населення;
- 2) інтеграція культурних практик у програми з психологічної підтримки та збереження ментального здоров'я.

Операційна ціль 1.5. Розвиток соціальних та громадянських компетентностей через культуру.

Завдання:

- 1) запровадження програм підтримки культурних проєктів, що сприяють розвитку критичного мислення, креативності, відповідальності, толерантності, інклюзивності та ліберальних цінностей тощо;
- 2) вивчення та підтримка практик взаємодії культури та інших секторів (соціальні питання, медицина, екологія, відновлення громад, розвиток підприємництва тощо) для вирішення істотних суспільних питань на рівні громади, регіону та держави.

Операційна ціль 1.6. Відновлення кадрової спроможності сфери культури

Завдання:

- 1) впровадження системи регулярного аналізу кадрових потреб у сфері культури у розрізі регіонів;
- 2) впровадження інструментів заохочення та стимулювання працівників культури та культурних менеджерів, які залишаються на територіях з високим рівнем небезпеки; розробка та впровадження моделі стимулювання повернення у деокуповані громади та території, наближені до зони бойових дій, працівників та менеджерів культури, управлінців у сфері культури органів врядування;
- 3) удосконалення контрактної системи для керівників і творчих працівників закладів культури;
- 4) посилення компетентностей менеджерів сфери культури у роботі з аудиторіями та розвитком аудиторій;
- 5) реформування системи кваліфікацій у сфері культури та галузі креативних індустрій;
- 6) підвищення ефективності фахової передвищої та вищої культурно-мистецької освіти.

Очікуваними результатами досягнення Стратегічної цілі 1 є:

- 1) культуру на законодавчому рівні визначено як складову національної безпеки;
- 2) збільшено кількість якісного культурного продукту та розширено доступ до нього завдяки цифровим технологіям;
- 3) вихід на довоєнні показники зайнятості у сфері креативних індустрій;
- 4) запроваджено культурні програми і проєкти для підтримки ментального здоров'я населення;
- 5) поступове формування звички участі в культурних практиках через запровадження практичного компоненту в програми освіти;
- 6) створено цілісну систему забезпечення кадрової спроможності сфери культури.

Стратегічна ціль 2. Захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини та культурних цінностей

Операційні ціль 2.1. Убезпечення об'єктів культурної спадщини в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій

- 1) створення системи оперативного і ефективного реагування на загрози для культурної спадщини, спричинені війною, кліматичними змінами, техногенними катастрофами (регламенти, протоколи, критерії пріоритетизації тощо);
- 2) запровадження системи оцінки ризиків для музейних колекцій та проведення оцінки ризиків для територій, наближених до бойових дій;
- 3) вдосконалення нормативної бази щодо забезпечення процесу евакуації музейних колекцій в разі безпекової загрози; створення умов для забезпечення вчасної евакуації культурних цінностей;
- 4) проведення регулярної інвентаризації та моніторингу стану збереження музейного фонду України в евакуації;
- 5) створення і забезпечення функціонування захищених і спеціально обладнаних сховищ для зберігання музейних предметів (депозитарій музейних предметів); уможливлення збереження українського культурного надбання у фондосховищах країн ЄС;
- 6) забезпечення імплементації зобов'язань за Гаазькою конвенцією 1954 року та її протоколами;
- 7) забезпечення консервації та реставрації об'єктів нерухомої спадщини, які зазнали пошкоджень або руйнувань під час бойових дій;
- 8) забезпечення пріоритетного оцифрування (створення цифрових копій об'єктів) культурних цінностей (рухомої та нерухомої спадщини) з територій, наближених до бойових дій;
- 9) відновлення даних щодо втрачених об'єктів культурної спадщини та тих, що перебувають на окупованих територіях;
- 10) перегляд і розроблення дієвих методик оцінки збитків і втрат культурної спадщини та впровадження системи підтримки власників культурної спадщини, яка є житловими приміщеннями; проведення регулярних оцінок збитків і втрат.

Операційні ціль 2.2. Інституційне та правове зміцнення системи охорони культурної спадщини та культурного надбання.

Завдання:

- 1) систематизація і перегляд нормативно-правової бази сфери культурної спадщини; створення Кодексу культурної спадщини;
- 2) перегляд процедур надання статусу національного культурного надбання;
- 3) розроблення науково-методичної бази відновлення пам'яток з врахуванням досвіду російсько-української війни;
- 4) забезпечення виконання моніторингу стану збереження пам'яток культурної спадщини національного та місцевого значення;
- 5) забезпечення розроблення і затвердження меж і режимів використання історичних ареалів населених місць, зон охорони пам'яток культурної спадщини, планів організації територій історико-культурних заповідників, планів управління об'єктами всесвітньої спадщини ЮНЕСКО за рахунок залучення міжнародних програм фінансування (формування платформи співпраці з донорськими коштами);

- 6) ратифікація Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями, та внесення змін до законодавства.

Операційна ціль 2.3. Наповнення та розбудова цифрової інфраструктури сектору культурної спадщини та культурного надбання.

Завдання:

- 1) впровадження інформаційно-комунікаційної системи Державного реєстру нерухомих пам'яток України;
- 2) формування системи наповнення реєстрів із залученням різних секторів, форматів та інструментів;
- 3) створення цифрових копій об'єктів, предметів і облікової документації культурної спадщини для їх збереження у разі знищення чи викрадення;
- 4) впровадження Реєстру Музейного Фонду України;
- 5) розвиток системи обліку недержавних фондів культурної спадщини та їх інтеграція у державні реєстри культурної спадщини;
- 6) розробка та впровадження реєстрів /баз даних/ національних переліків нотної, фото- та кіно-спадщини;
- 7) забезпечення інформаційної взаємодії інформаційно-комунікаційних систем культурної сфери з Національною системою обліку шкоди та збитків, завданих культурній сфері внаслідок агресії російської федерації проти України та Міжнародним реєстром збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України;
- 8) забезпечення доступу до відкритих даних у сферах охорони культурної спадщини (в т.ч. щодо об'єктів, знищених РФ в результаті її агресії), музейної справи, вивезення, ввезення та повернення втрачених культурних цінностей;
- 9) забезпечення інформаційної взаємодії з міжнародними базами даних про об'єкти культурної спадщини та культурні цінності для забезпечення інтеграції в європейський та міжнародний культурний простір;
- 10) створення і впровадження інформаційно-комунікаційної системи «Цифрова книжкова ідентифікація».

Операційна ціль 2.4. Розвиток реставраційної галузі.

Завдання:

- 1) оновлення освітніх програм підготовки реставраторів і консерваторів, їх синхронізація з європейськими програмами;
- 2) запровадження сертифікаційних програм для реставраторів рухомої та нерухомої спадщини;
- 3) реалізація закладами вищої та фахової передвищої освіти програм підготовки фахівців з реставрації, консервації та пам'яткоохоронної діяльності;
- 4) створення умов для стимулювання стажування українських реставраторів за кордоном та заохочення іноземних реставраторів та консерваторів до професійної діяльності в Україні;
- 5) сертифікація архітекторів, які долучені до реставрації, будь-яких робіт на об'єктах спадщини і нормування цін на реставрацію;
- 6) перегляд ролі і завдань Національного науково-дослідного реставраційного центру України;
- 7) створення умов для відкриття ринку реставраційних послуг.

Операційна ціль 2.5. Пошук та повернення культурних цінностей.

Завдання:

- 1) забезпечення повернення культурних цінностей;
- 2) забезпечення синхронізації українського законодавства щодо переміщення культурних цінностей з європейським законодавством;

- 3) вивчення успішних світових кейсів повернення культурних цінностей задля результативного відстоювання українських національних інтересів;
- 4) забезпечення підготовки фахівців-юристів, компетентних у питаннях переміщення та повернення культурних цінностей;
- 5) інтеграція до міжнародних баз даних культурних цінностей, що перебувають у розшуку, зокрема баз даних Interpol.

Очікуваними результатами досягнення Стратегічної цілі 2 є:

- 1) створено цілісну систему управління культурною спадщиною;
- 2) прийнято Кодекс у сфері культурної спадщини;
- 3) запроваджено оперативні механізми евакуації культурних цінностей, оцінки ризиків та інвентаризації втрат;
- 4) створено умови для оцифрування культурних об'єктів і об'єктів культурної спадщини з метою їх збереження;
- 5) забезпечено функціонування та наповнення реєстрів у сфері культурної спадщини;
- 6) здійснено консервацію пам'яток культурної спадщини, що постраждали внаслідок військових дій;
- 7) запроваджено сучасні підходи до реставрації та сертифікації фахівців реставраційної галузі;
- 8) створено дієву систему пошуку та повернення втрачених культурних цінностей України.

Стратегічна ціль 3. Підвищення стійкості культури як суспільної системи

Операційна ціль 3.1. Підтримка спроможності системи управління в сфері культури.

Завдання:

- 1) забезпечення функціонального дизайну системи управління та відповідних спроможностей на регіональному та місцевому рівні; підтримка впровадження змін;
- 2) розроблення професійних стандартів для управлінських посад різного рівня (керівників мистецьких шкіл та мистецьких ліцеїв тощо) та різного підпорядкування;
- 3) розробка та запровадження системи стимулювання професійного розвитку, що базується на принципах вільного вибору програм, незалежної оцінки фактичних результатів впровадження отриманих знань та обов'язковості фінансової винагороди, що відповідає набутим компетентностям;
- 4) запровадження комплексних освітніх, освітньо-тренінгових програм з практичною складовою для управлінських посад на основі моніторингу потреб (Школи лідерів культури, Школи молодого фахівця сфери культури для територіальних громад, Програми для кураторів та консерваторів тощо);
- 5) формування системи збору даних та практик роботи з даними для прийняття управлінських рішень;
- 6) перезавантаження системи колективного управління (ОКУ) в Україні (музичний бізнес).

Операційна ціль 3.2. Інституційне реформування закладів культури

Завдання:

- 1) розробка та апробація моделей лібералізації діяльності організацій сфери культури;
- 2) реалізація реформи системи фінансування надання культурних послуг;
- 3) формування прозорої інфраструктури для ринку послуг у сфері культури та креативних індустрій;

- 4) перегляд та оновлення архітектури інституційної мережі у сфері культури; проведення щорічної оцінки стану національної мережі інституцій культури та розвитку креативних індустрій;
- 5) запровадження механізму оцінки, створення, і регулярного оновлення переліку критично важливих організацій та фахівців (безпека спроможностей);
- 6) запровадження програм менторства, підтримки та обмінів між спеціалістами, інституціями, громадами, що сприятиме порозумінню між спільнотами, співпраці громад та консолідації суспільства.

Операційна ціль 3.3. Підвищення ефективності державних інституцій фінансування

Завдання:

- 1) оновлення законодавства для розширення можливостей діяльності Українського культурно фонду, Українського інституту книги та інших державних інституцій фінансування у підпорядкуванні МКСК;
- 2) запровадження програм інституційної підтримки та стимулювання партнерств заради інституційного розвитку Українського культурно фонду, Українського інституту книги та інших державних інституцій у підпорядкуванні МКСК;
- 3) створення Українського фонду культурної спадщини;
- 4) запровадження регулярної оцінки впливу програм державних інституцій фінансування у сфері культури.

Операційна ціль 3.4. Забезпечення населення культурними та мистецько-освітніми послугами послугами в громадах.

Завдання:

- 1) інвентаризація стану та оцінка потреб у модернізації об'єктів інфраструктури культури;
- 2) перегляд та актуалізація стандартів і нормативів у сфері культури;
- 3) підтримка створення сучасних багатофункціональних закладів культури як просторів для згуртування спільнот; відновлення закладів культури;
- 4) впровадження безбар'єрних рішень для просторів різних закладів культури;
- 5) створення умов для забезпечення населення базовим набором культурних послуг;
- 6) підтримка мобільних культурних ініціатив для віддалених і малозабезпечених громад;
- 7) створення умов для оновлення матеріально-технічної бази закладів культури в громадах;
- 8) забезпечення можливостей розширення переліків надання культурних послуг, зокрема платних, відповідно запиту різних цільових аудиторій і потреб громади з урахуванням інтересів ветеранів, ВПО, молоді, осіб похилого віку тощо;
- 9) створення умов для забезпечення доступу до початкової та профільної мистецької освіти;
- 10) підсилення спроможності закладів культури шляхом забезпечення доступу до цифрових послуг (у тому числі адміністративних послуг) у сфері культури, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій;
- 11) розроблення єдиного унормованого програмного забезпечення для бібліотечних закладів з вільним доступом населенню до електронних каталогів, обміну інформацією, конвертації баз даних та об'єднання їх в єдину українську бібліотеку.

Операційна ціль 3.5. Формування системи збереження та зміцнення локальної ідентичності, культурного розмаїття, згуртування та інтеграції у національний культурний простір.

Завдання:

- 1) підтримка ініціатив з дослідження локальної культури; дослідження та стимулювання використання локальних особливостей, традицій, нематеріальної культурної спадщини для розвитку громад;

- 2) підтримка мистецьких архівів та книговидавців, які досліджують та популяризують локальну культуру;
- 3) стимулювання та підтримка міжсекторних партнерств про локальну історію та діалогових форматів про локальну ідентичність; створення умов для учасницьких практик комеморації та меморіалізації, формування нової культури пам'яті на рівні громад;
- 4) створення умов для інтегрованого розвитку об'єктів нерухомої спадщини в громадах; оцінка економічного впливу об'єктів нерухомої спадщини у громадах;
- 5) стимулювання реалізації монетизаційного потенціалу креативних індустрій та культурної спадщини громад;
- 6) створення умов для ефективного і вчасного відновлення української системи культури та реінтеграції жителів до українського культурного простору на територіях, які зазнали тимчасової окупації;
- 7) розроблення та впровадження моделей підтримки роботи переміщених закладів культури та закладів освіти сфери культури, які провадять свою роботу у більш безпечних регіонах України;
- 8) створення платформ для діалогу, обміну досвідом та ідеями між громадами різних регіонів України;
- 9) створення мережевого музею сучасного мистецтва як інструменту гуманітарної політики.

Очікуваними результатами досягнення Стратегічної цілі 3 є:

- 1) запроваджено не менше двох щорічних освітньо-тренінгових програм для управлінців культури та молодих фахівців у сфері культури;
- 2) створено Український фонд культурної спадщини;
- 3) розпочато та відпілотовано інституційну реформу закладів культури;
- 4) забезпечення підвищення територіальної та фізичної доступності закладів культури для населення;
- 5) розпочато та відпілотовано підходи до реформування оплати праці у сфері культури;
- 6) забезпечено поступову реалізацію реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами;
- 7) створено умови для збереження локальної культури тимчасово окупованих регіонів України;
- 8) створено умови, інструменти та алгоритми для монетизації потенціалу креативних індустрій і культурної спадщини громад.

Стратегічна ціль 4. Інтеграція української культури як активного учасника і рівноправного партнера глобальних культурних процесів

Операційна ціль 4.1. Посилення двостороннього культурного діалогу і співпраці між Україною та світом.

Завдання:

- 1) формування довготривалих професійних зв'язків та культурної кооперації з культурними інституціями країн-партнерів;
- 2) запровадження і підтримка програм мобільності та обміну досвідом;
- 3) розширення доступу до програм фінансування для проектів спільного виготовлення культурних продуктів (ко-продукції, проекти взаємодії, мистецькі колаборації); розширення доступу до програм фінансування та надання співфінансування;
- 4) забезпечення постійної позиційної координації щодо російської федерації як країни-агресора;

- 5) запровадження механізмів та інструментів мережування дієвців та організацій з української діаспори для їхнього залучення до популяризації української культури у країнах перебування;
- 6) запровадження програм сприяння іноземним дослідникам для роботи над дослідженнями української культури.

Операційна ціль 4.2. Налагодження механізмів взаємодії, використання та посилення потенціалу українців за кордоном.

Завдання:

- 1) полегшення доступу до інформації про український культурний продукт та дієвців й організацій, відкритих до міжнародної співпраці, для культурних менеджерів з інших країн;
- 2) стимулювання інтеграції українських культурних менеджерів та дієвців, які просувають українську культуру за кордоном, у національні проєкти в країнах-партнерах (з українським культурним продуктом) та в Україні (з культурним продуктом країни перебування);
- 3) співфінансування проєктів для двостороннього культурного обміну за модерації українських культурних дієвців за кордоном;
- 4) стимулювання синхронізації діяльності дієвців та організацій, залучених до культурної дипломатії;
- 5) формування Світової української культурної платформи.

Операційна ціль 4.3. Розширення присутності та посилення операторів українських креативних індустрій на міжнародних ринках.

Завдання:

- 1) стимулювання та створення умов для збереження культурними дієвцями та креативними бізнесами центру інтересів в Україні (збереження прав інтелектуальної власності, корпоративне та податкове структурування);
- 2) адаптація законодавства для полегшення доступу українських бізнесів з креативних індустрій до світових маркетплейсів;
- 3) запровадження програм стимулювання монетизації потенціалу культурних та креативних ідей, створення креативних інкубаторів;
- 4) запровадження програм підтримки для налагодження та розширення експорту українського креативного продукту;
- 5) поширення типових моделей ліцензування інтелектуальної власності для розширення присутності на міжнародних ринках.

Операційна ціль 4.4. Презентація української культури на ключових світових культурних подіях.

Завдання:

- 1) координація результативної представленості української культури та креативних індустрій на ключових світових подіях у всіх креативних індустріях;
- 2) підтримка підготовки та адаптації українського культурного продукту для іноземних аудиторій та стимулювання представленості сучасних продуктів;
- 3) забезпечення прозорості процесів відбору та механізму оцінки результативності та продуктивності представлення України за кордоном;
- 4) впровадження навчальних та професійних програм мобільності для включення українських митців у світовий контекст та заохочення присутності іноземних фахівців, митців та культурних діячів в Україні;
- 5) залучення медіа до висвітлення українських проєктів у міжнародному інформаційному просторі.

Очікуваними результатами досягнення Стратегічної цілі 4 є:

- 1) запроваджено довгострокові двосторонні та багатосторонні проекти та ініціативи у сфері культури між Україною та іншими державами світу;
- 2) створено та використовуються механізми залучення українців за кордоном як амбасадорів української культури;
- 3) підвищено обсяги експорту креативного продукту;
- 4) українська культура присутня на ключових світових культурних подіях.

4. Порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування

МКСК є відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері культури, координує виконання Стратегії.

Органами, що забезпечують реалізацію Стратегії, є міністерства, інші центральні органи виконавчої влади; Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, районні, Київська та Севастопольська міські (військові, військово-цивільні) держадміністрації; військові (військово-цивільні) адміністрації населених пунктів; міські, селищні, сільські ради.

До реалізації Стратегії можуть бути залучені також відповідні проекти міжнародної технічної допомоги, всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування, а також громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи.

Реалізація цієї Стратегії здійснюється двома етапами:

- перший етап - протягом 2025 - 2027 років;
- другий етап - протягом 2028 - 2030 років.

На кожному етапі передбачається розроблення та виконання операційного плану реалізації Стратегії на відповідний період, де відображається індикатор виконання за кожним визначеним заходом.

Органи, що забезпечують реалізацію Стратегії, подають щороку до 1 квітня, починаючи з 2026 року, МКСК інформацію про стан виконання операційного плану реалізації Стратегії. МКСК аналізує та узагальнює подану інформацію про стан виконання операційного плану заходів з реалізації Стратегії та за результатами готує щорічний звіт про стан реалізації Стратегії, який подає щороку до 1 травня, починаючи з 2026 року, Кабінетові Міністрів України, та оприлюднює на своєму веб-порталі.

Розроблення операційних планів заходів, а також моніторинг і оцінка прогресу реалізації Стратегії здійснюється МКСК з урахуванням показників для проведення моніторингу її реалізації та із залученням представників органів державної влади та за згодою — експертних та наукових установ, міжнародних організацій, інститутів громадянського суспільства, надавачів культурних послуг та професійних об'єднань тощо.

Показниками для проведення моніторингу реалізації Стратегії є:

Назва показника	Одиниця виміру	Базове значення (рік)	Прогнозоване значення показника на відповідний рік		
			2025	2027	2030
Стратегічна ціль 1. Зміцнення людського капіталу через культурні практики					
Рівень законодавчого врегулювання питання визначення культури невід’ємним елементом національної безпеки	відсотків		35	100	
Позиція в рейтингу «Global Innovation Index» у секції «Creative outputs» (результати креативної діяльності)	місце	48 (2021)	40	37	35
Частка зайнятих осіб у суб’єктів господарювання за видами економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, серед кількості зайнятих осіб у суб’єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності в Україні	відсотків			+ 0,2 до показника 2025 року	+ 0,6 до показника 2027 року
Частка населення, що спілкується українською мовою вдома	відсотків	60 (2023)	63	65	72
Частка населення, що визначає достатніми можливості для творчого та мистецького розвитку дітей у своїй місцевості	відсотків	46,8 (2023)		+2 до показника 2025 року	+3 до показника 2027 року
Частка закладів культури, що впровадили програми для підтримки ментального здоров’я	відсотків			близько 40	близько 50
Частка вакантних посад у закладах культури, які були успішно заповнені шляхом впровадження кадрових програм	відсотків			10	30
Стратегічна ціль 2. Захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини					
Рівень законодавчого врегулювання створення Кодексу у сфері культурної спадщини	відсотків		30	70	100

Частка наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України	відсотків		5	25	45
Кількість створених і спеціально обладнаних сховищ, для зберігання музейних предметів	одиниць			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Частка законсервованих пам'яток культурної спадщини, які зазнали руйнувань в ході бойових дій	відсотків			+10 до показника 2025 року	+20 до показника 2025 року
Рівень створення системи оперативного і ефективного реагування на загрози для культурної спадщини і культурних цінностей	відсотків		20	50	100
Стратегічна ціль 3. Підвищення стійкості культури як суспільної системи					
Рівень впровадження інституційного реформування закладів культури	відсотків		10	40	60
Рівень реалізації реформи системи фінансування надання культурних послуг	відсотків		15	45	90
Частка дітей шкільного віку, які здобувають початкову мистецьку освіту в мистецьких школах	відсотків	6,7 (2022)		+ 0,3 до показника 2025 року	+ 0,6 до показника 2027 року
Частка населення, що відвідує культурні заходи протягом року	відсотків	60 (2023)		+ 3 до показника 2025 року	+ 5 до показника 2027 року
Частка населення, що відвідує бібліотеки	відсотків	38 (2023)		+ 1 до показника 2025 року	+ 2 до показника 2027 року
Частка населення, що читає паперові або електронні книги впродовж року	відсотків	62 (2023)		+ 1 до показника 2025 року	+ 2 до показника 2027 року
Частка щорічного оновлення бібліотечних фондів	відсотків	2,1 (2020)		+ 0,1 до показника 2025 року	+ 0,2 до показника 2027 року
Частка населення, що визначає достатній рівень доступності закладів культури	відсотків	56 (2024)	60	70	80

Частка отриманої меценатської допомоги у загальному обсязі власних доходів закладів культури	відсотків				тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Співвідношення розміру заробітної плати працівників закладів культури на місцевому рівні до середньої заробітної плати в Україні	відсотків	70 (2022)	55	70	85
Стратегічна ціль 4. Інтеграція української культури як активного учасника і рівноправного партнера глобальних культурних процесів					
Кількість реалізованих спільних з міжнародними партнерами культурних проєктів	одиниць			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Частка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, у доданій вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності в Україні	відсотків			+ 0,2 до показника 2025 року	+ 0,6 до показника 2027 року
Кількість світових культурних подій, у яких взяла участь Україна (Венеційська бієнале, Канський кінофестиваль, Франкфуртський книжковий ярмарок тощо).	одиниць			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Число відвідувачів українських стендів або експозицій на міжнародних подіях	тис. осіб			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Рівень впізнаваності української культури на міжнародній арені	відсотків			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року

За результатами моніторингу і оцінки прогресу реалізації Стратегії МКСК за потреби може ініціювати внесення змін до операційних планів заходів.

Узагальнена оцінка результативності реалізації Стратегії проводиться МКСК після закінчення кожного етапу її реалізації та оприлюднюється не пізніше ніж через шість місяців після завершення кожного етапу її реалізації.

5. Фінансові ресурси для реалізації Стратегії

Фінансування заходів з реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок і в межах коштів державного та місцевих бюджетів, затверджених на відповідний рік, фінансової підтримки міжнародних партнерів з розвитку, а також інших джерел, не заборонених законодавством.
